

Кус документ за јавни политки

Од локални инциденти до потенцијална еко-катастрофа

Приоритети за подобро управување со водите во Вардарскиот речен слив

Извршно резиме

Во март 2026 група на еко-активисти спроведе теренски мониторинг на повеќе локации во Вардарскиот речен слив со цел да се документираат комбинирани притисоци и загадување на водните ресурси. Мониторингот се спроведе на реките Брегалница, Конска/Сува река, Каменичка Река, Кумановка, Пчиња и Вардар при што се констатираа директни канализациски и индустриски испусти, диви депонии и градежен шут во речните корита, лагуни со отпадни води, процедување од стари депонии и ризици од излевање на рударско хидро јаловиште.

Главниот заклучок од теренскиот мониторинг е дека утврдените состојби не претставуваат изолирани инциденти, туку се директна последица на неадекватно, фрагментирано и претежно реактивно управување со водите во Вардарскиот речен слив. Во таа смисла, критичните еколошки точки стануваат видливи дури откако загадувањето е веќе манифестирано, што укажува на отсуство на навремен надзор, редовен мониторинг и превентивно постапување. Наместо системски пристап, институционалната реакција најчесто се сведува на повремени интервенции, задоцнет инспекциски надзор и ограничени санациски мерки без долгорочен ефект. Поради тоа, неопходно е да се воспостави јасна приоритизација на ризиците од загадување на Вардарскиот речен слив, усвојување на програма за континуиран мониторинг, развој и примена на механизам за побрза меѓуинституционална координација и доследна примена на казнената политика кон изворите на загадување.

Финансирано од
Европска Унија

ЦЕНТАР ЗА ПРАВНИ
ИСТРАЖУВАЊА И АНАЛИЗИ
CENTER FOR LEGAL RESEARCH AND ANALYSIS

МЗМП

ФРОНТ

21142

florozon
center for environmental democracy

Главни наоди

Теренските извештаи јасно укажуваат дека загадувањето на водите во Вардарскиот речен слив не е резултат на изолирани локални инциденти, туку тие се последица на континуирана и повторлива појава што произлегува од системски слабости во управувањето со водите. Овие слабости се манифестираат преку директни испусти на отпадни води, создавање нелегални депонии во и покрај речните корита, присуство на ризични индустриски и фармерски точки, како и недоволна институционална превенција и контрола.

Надминувањето на ваквата состојба бара воспоставување на сливно ориентиран систем на управување со водите, заснован на проценка и управување со ризици, кој ќе обезбеди понавремено, поодговорно, поефикасно и потранспарентно постапување на надлежните институции.

Контекст: од локален проблем до потенцијална еко-катастрофа

Наодите од извршениот мониторинг во Штип, Гевгелија, Македонска Каменица и Куманово покажуваат дека загадувањето на водите не може да се третира само и исклучиво како комунално прашање. Во Штип е евидентиран директен испуст во Брегалница, оштетен канал од ерозија и нелегално депонирање на отпад. Во Гевгелија се регистрирани директни канализациски испусти, градежен шут, лагуна со отпадни води од сточарска фарма, исцедоци од стара депонија, индустриски канал за испуштање и канализација што се влива во Вардар без претходно прочистување. Во Македонска Каменица се бележи акумулација на отпад во Калиманско Езеро и ризик од

истекување на јаловиштето од рудникот САСА во Каменичка Река. Во Кумановка и Пчиња се документирани диви депонии, кабаст и биолошки отпад што се пренесува во Вардар. Овие случаи покажуваат две важни димензии.

Прво, загадувањето има низводен ефект и не застанува на административните граници на една општина.

Второ, во повеќе локации постои директен ризик по јавното здравје, водоснабдувањето и ризик од загадување на подземни води и бунари, особено таму каде што има директен испуст на канализација, угинати животни, отпадни води од фарми или ризици од излевање на индустриски нетретирани води во водотеците.

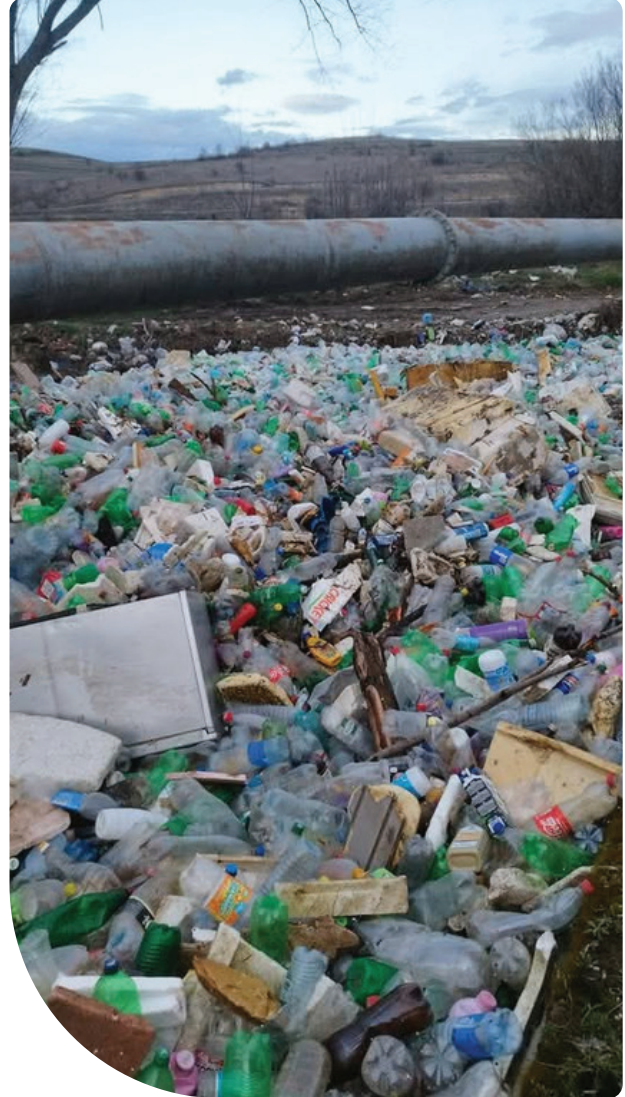

Методологија на извршениот мониторинг

Мониторингот се спроведе преку теренски посети на конкретни локации и визуелно забележување на притисоците врз водите. Локациите за теренски посети се избираа врз основа на претходно дефинирани критериуми :

- 1) видливи извори на загадување,
 - 2) диви депонии/отпад во и околу корито, мостови, вливови, канали,
 - 3) интервенции во корито на водното тело,
 - 4) ерозија и деградација на брегови поврзана со антропогени активности,
 - 5) чувствителни места: вливови, населени места, земјоделски зони, заштитени подрачја или
 - 6) претходни пријави/укажувања од локално население или претходни случаи кои биле застапени во медиуми/институции.
- Сите забележани притисоци се географски определени, соодветно фотографски/видео документирани и прикажани во посебни извештаи. Заради утврдување на ризиците и последиците од забележаните состојби, консултирани се одредбите од македонските закони кои се однесуваат на заштитата на животната средина и управувањето и заштитата на водите, но и стручни текстови и практики кои укажуваат на можната последица од определена состојба врз квалитетот и квантитетот на водите.

Клучни пораки од теренот

Теренскиот мониторинг укажува на четири доминантни и повторливи категории на притисок врз водните ресурси во Вардарскиот речен слив. Тие се манифестираат преку:

- 1) Испуштање на нетретирани отпадни води,
- 2) Нелегално депонирање на цврст и градежен отпад во и покрај водотеците,
- 3) Присуство на структурни ризици поврзани со стари депонии, фарми, индустриски капацитети и јаловишта, како и
- 4) Деградирана или оштетена инфраструктура што дополнително го влошува квалитетот на водите и ја зголемува ранливоста на водните екосистеми

Системски слабости

Заеднички именител е недостигот на постојан мониторинг заснован на идентификација на ризиците од загадување, недоволна координација меѓу општините, инспекциските служби и јавните претпријатија и ограничена јавна отчетност за тоа кои мерки се наложени и дали се спроведени. Наместо навремена превенција, практиката често се сведува на интервенција откако штетата веќе е видлива.

Политичка одлучност

Управувањето со водите мора целосно да се интегрира со системот за управување со отпад, санитарна заштита и инспекциски надзор над индустриските, рударските и земјоделските оператори. Вардарскиот речен слив треба да се третира како единствена функционална целина, што бара доследна примена на пристап заснован на локално идентификување на проблемите и нивно адресирање од најниско кон повисоко ниво на управување. Ваквиот оддолу-нагоре пристап (bottom-up approach) е неопходен, бидејќи локалната институционална неактивност или задоцнето постапување неизбежно произведуваат пошироки, регионални последици долж целиот речен слив.

Приоритети за институционална реакција

Приоритет	Клучна мерка	Рок	Носители
Итно	Прекин на директните испусти (онаму каде е возможно), спроведување на вонредни инспекции и земање примероци на критичните точки.	0–3 месеци	Општини, ДИЖС, санитарен инспекторат, ЈП за водовод и канализација
Краткорочно	Чистење на корита и брегови, отстранување диви депонии, идентификација и санкционирање на одговорните субјекти.	3–12 месеци	Општини, комунални претпријатија, АД Водостопанство, комунални инспекции, МЖСПП
Среднорочно	Санација на стари депонии и ризични точки, стабилизација на јаловишта и воведување третман на индустриски и фармски отпадни води.	12–24 месеци	МЖСПП, општини, оператори, инспекциски органи

Клучни препораки

Потребно е воспоставување на програма за мониторинг на водите заснована на јасно утврдени критериуми, меѓу кои особено се издвојуваат присуство на директни испусти, близина до населени места и бунари, историја на депонии или индустриски активности, повторливост на инциденти и еколошка чувствителност на локацијата.

За секоја критична точка треба однапред да се утврди јасен протокол за постапување, со прецизна распределба на надлежностите во однос на пријавувањето, земањето примероци, издавањето налози и спроведувањето на санациските мерки.

Фокусот на институционалното постапување мора да се префрли од повремено чистење кон превенција, контрола и санација на самиот извор на загадување. Онаму каде што постои ризик од процедување, јаловишта, индустриски канали или лагуни од фарми, потребни се структурни и системски решенија што ќе опфатат затворање, стабилизација, третман или соодветна техничка надградба. Истовремено, неопходно е значително унапредување на транспарентноста преку редовно и јавно објавување на инспекциските наоди, резултатите од анализите и статусот на наложените мерки.

Граѓанскиот мониторинг треба институционално да се препознае како корисен механизам за рано откривање на проблемите и навремено алармирање на надлежните органи.

Во таа насока, поддршката за локалните организации и активисти преку обуки, финансиска поддршка и формализирани механизми за доставување на теренски наоди може значително да придонесе за засилување на превенцијата, поефикасна институционална реакција и поголема транспарентност и отчетност.

За документот за јавни политики

Овој документ е подготвен во рамки на проектот „Граѓански мониторинг за одговорно управување со водите“, спроведуван од страна на здружението на граѓани ФЛОРОЗОН Центар за еколошка демократија Скопје, как дел на програмата за подгрантирање на проектот „Добро владеење во животната средина на Зелена Агенда за Западен Балкан“, имплементиран од Центарот за правни истражувања и анализи, Македонското здружение на млади правници и Фронт 21/42, а е финансиски поддржан од Европската унија.

Проектот „Граѓански мониторинг за одговорно управување со водите“ има за цел е да придонесе кон поодговорно, потранспарентно и поефикасно управување со водните ресурси преку зајакната улога на граѓанските организации и локалните активисти во следењето на состојбите на терен.

Подготовката на овој документ произлегува од потребата теренски утврдените состојби да се преточат во конкретни препораки за јавни политики, со посебен акцент на воспоставување на сливно ориентиран пристап, засилен мониторинг, подобра меѓуинституционална координација и поодлучна примена на законските механизми за спречување на загадувањето. Документот истовремено ја афирмира важноста на граѓанскиот мониторинг како механизам за рано откривање на проблемите и унапредување на јавната отчетност во секторот води.

www.florozon.org.mk

